

NOI MONUMENTE SCULPTURALE DIN ZONA CARANSEBEȘ

Mariana Crînguș

Refolosirea monumentelor arhitectonice, sculpturale sau epigrafice de factură romană a fost generală în fosta provincie Dacia și de fapt în întreg Imperiul Roman. Din anticul Tibiscum o serie de astfel de monumente au fost reutilizate atât pe teritoriul așezării antice, cât și în localitățile din jurul său¹ și chiar în Caransebeș² se puteau vedea astfel de fragmente romane.

Cercetările arheologice efectuate în centrul orașului Caransebeș la biserica medievală au scos la iveală mai multe monumente votive și funerare întregi sau fragmentare utilizate ca materiale de construcție.

În elevația bisericii s-au descoperit un fronton și o stelă funerară pe care le vom analiza în continuare.

Frontonul roman este realizat din marmură albă și se păstrează fragmentar. Dimensiunile actuale sunt de 130 x 127 x 65 x 35 cm³. Acesta a fost descoperit în partea nordică a bisericii și astăzi se păstrează în lapidarul Muzeului de etnografie și istorie din Caransebeș (nr. inv. I4190). Se păstrează partea stângă din profilatura elegantă și bine realizată care încadrează scena prezentă (pl. I/1). Frontonul este realizat în tehnica basoreliefului.

În partea stângă se observă un mistreț pregătit parcă pentru a ataca personajul ce este redat în continuarea compoziției scenei. Animalul este atent reprezentat sub aspect anatomic. El este înfățișat în poziție de atac, din profil, în timp ce personajul masculin este înfățișat din față. Acesta, spre deosebire de mistrețul fioros nu s-a păstrat în totalitate. Personajul nud ține în mâna dreaptă o măciucă ridicată deasupra capului. El se identifică cu eroul mitic Hercules, în cazul eroului ca și în cazul mistrețului, meșterul pietrar a realizat destul de atent musculatura eroului încercând să scoată în evidență ferocitatea animalului față în față cu forța lui Hercules.

Reprezentarea de pe fronton este de fapt abordarea uneia din muncile lui Hercules, și anume lupta dintre erou cu mistrețul de pe muntele Erimant din Arcadia.

Deși în provincia Dacia s-au descoperit o serie de reprezentări ale lui Hercules⁴, scena luptei dintre mistreț și erou este foarte rară. Ea mai poate fi întâlnită doar pe un relief votiv descoperit la Ulpia Traiana Sarmizegetusa⁵. La Tibiscum este cunoscut un

¹ În zidul conacului din Jupa se poate vedea un astfel de fragment de stelă funerară reutilizat.

² Cu ocazia săpăturilor arheologice efectuate la biserica medievală din Caransebeș s-au putut observa monumente romane refolosite într-o epocă istorică ulterioară.

³ P. Bona, *Biserica medievală din Caransebeș*, Reșița, 1993, p.69, pl. 6/2.

⁴ M. Bărbulescu, *Culmi lui Hercules în Dacia romana* (I), în *ActaMN*, XIV, 1977, p. 173-194, prezintă monumentele din Dacia dedicate cultului eroului.

⁵ Idem, *Relieful narativ în Dacia*, în *AMN*, XVIII, 1981, p.455-457.

relief votiv ce prezintă muncile lui Hercules, fără a fi însă identificată scena vânării mistrețului arcadian⁶.

Acest fronton care prezintă una din muncile lui Hercules este singurul descoperit pe teritoriul fostei provincii. Credem că el împodobește un templu sau un *sacellum* care deocamdată însă nu a fost depistat pe teren⁷. Acesta este singurul templu care poate fi identificat pe bază de monument în provincia Dacia. Prezența unui templu ridicat în cinstea lui Hercules credem că ar întregi imaginea asupra cultului lui Hercules în Dacia.

Stela funerară realizată din marmură albă cu dimensiunile: 220 x 46 x 16 cm⁸ (pl. I/2). A fost descoperită pe latura de nord-vest a aceleiași biserici unde a apărut și frontonul prezentat mai sus.

Stela funerară nu prezintă vreun text incizat presupunând că fie stela a fost ridicată pentru a fi expusă spre vânzare, fie a prezentat o inscripție pictată care astăzi nu mai poate fi citită⁹. Stela funerară este un monument de mari dimensiuni și dispune de trei registre: două ale decorului în partea superioară, urmate de registrul inscripției. Primul registru al decorului apare neclar, stela păstrându-se fragmentar. Următorul registru al decorului dispune în centrul său de un fronton triunghiular care are în interiorul său realizat probabil un motiv vegetal și o frunza de acant. De o parte și de cealaltă a frontonului sunt dispuse simetric alte două frunze de acant bine conturate de un chenar simplu asemănător cu cel ce înconjoară registrul inscripției sau cu cel ce delimitează cele două registre ale decorului.

Stela funerară descoperită în elevația bisericii din Caransebeș poate fi inclusă în categoria stelelor funerare de mari dimensiuni care prezintă mai multe registre. Astfel de stele nu sunt prea des întâlnite în Dacia Superior. Majoritatea dintre acestea sunt stele iconice. Stela funerară prezentată de noi este una aniconică, iar aria lor de răspândire este partea de sud-vest a Daciei¹⁰. Ca și analogie putem menționa o stelă funerară ce provine de la Ulpia Traiana Sarmizegetusa¹¹.

În Moesia Superior numărul stelelor funerare aniconice de mari dimensiuni este ceva mai mare. Ele sunt grupate în jurul centrelor artistice de la Scupi¹², Viminacium¹³ și o stelă funerară de la Singidunum¹⁴.

Unele dintre stele funerare din Moesia Superior prezintă atât frontonul triunghiular, ca și în cazul nostru, cât și frontonul semicircular sau o arhivoltă care se sprijină pe colonete sau pilaștri.

Credem că ar trebui să avem în discuție existența unor legături între lăpicișii din Dacia și cei din Moesia Superior sau circulația caietelor de modele din provincia Moesia spre Dacia și deci preluarea unor elemente de compoziție a stelelor funerare întâlnite la Scupi, Viminacium sau Singidunum de către lăpicișii de la Tibiscum și Ulpia

⁶ *Ibidem*.

⁷ Ideea ne-a fost furnizată de către dna prof. dr. Doina Benea căreia îi mulțumim și pe această cale.

⁸ Amintită de P. Bona, *op. cit.*, pl. 6/1. Menționăm că nu am văzut stela funerară, iar amonii nu menționează vreo martelare a textului inscripției.

⁹ Prezența stelelor anepigrafice întăresc ideea existenței la Tibiscum a unui atelier de pietrărie care realizează monumente expuse spre vânzare.

¹⁰ L. Teposu-Marinescu, *Funerary Monuments in Dacia Superior and Dacia Porolissensis*, în *BAR*, Oxford, 1982, p. 12.

¹¹ IDR, III/2, 417.

¹² *Inscriptions de la Mesie Superior (IMS)*, VI, 32, 39, 57, 156.

¹³ IMS, II, 77, 128, 131.

¹⁴ IMS, I, 36.

Traiana Sarmizegetusa. De altfel prezența colonetelor și pilaștrilor care încadrau registrul inscripției sau al decorului este posibil să fi fost preluată de către lapicizii din Dacia Inferior, unde se pare că elementele cu rol arhitectonic devin o caracteristică a stelelor funerare. Stela funerară care se poate vedea și astăzi fragmentar în zidul conacului din Jupa (jud. Caraș Severin). Este vorba de o stelă funerară din care în timpul zidirii s-a folosit doar registrele decorului. Se observă la partea superioară un fronton triunghiular încadrat de două acrotere (pl. I/3). Imediat sub elementele portante cu rol arhitectonic se afla un prim registru al decorului unde se vede un fronton triunghiular, iar în interiorul acestuia se afla reprezentarea Gorgonei-Medusa (?). Se pot observa liniile vagi care conturează frontonul. Sub acest prim registru al decorului se afla un al doilea unde lapicidul a realizat o coroană funerară în interiorul căreia apare o rozetă cu 12 petale. Sub cele două registre ale decorului urma cea al inscripției.

Din textul inscripției se păstrează literele de început: D(is) M(anibus).

Aceasta stela funerară face parte din categoria stelelor aniconice și la fel ca cea precedentă dispunea de două registre ale decorului și unul al inscripției. Din acest motiv credem că și stela funerară din zidul conacului din Jupa era o stelă funerară de mari dimensiuni.

Stelele funerare aniconice se grupează în zona de sud-vest al Daciei, iar cele de mari dimensiuni (peste 2 m înălțime) sunt și mai puține.

Ținând cont că cele două stele funerare ca și frontonul au fost găsite în localități atât de apropiate de Tibiscum este de presupus că ele provin din producția atelierelor de la Tibiscum. Motivele vegetale precum frunzele de acant, coroana funerară, rozeta sunt și ele întâlnite ca făcând parte din repertoriul motivelor la care apelează destul de frecvent artiștii pietrari de la Tibiscum.

Putem spune că cele două stele funerare se încadrează în tipologia centrului artistic de la Tibiscum și ne face să ne gândim dacă unele influențe nu au venit și din provincia Moesia Superior și nu doar dinspre capitala provinciei Dacia, Ulpia Traiana Sarmizegetusa.

Frontonul prezentat credem că trebuie integrat alături de alte reprezentări figurative ale lui Hercule din Dacia și din nou amintim că el ar putea proveni de la un templu dedicat eroului. De altfel, acest fronton ar sugera existența unui templu dedicat lui Hercule, singurul demonstrat până acum.

Lista ilustrației

Listes de illustrations

Pl. I/1. Frontonul monumentului cu reprezentarea lui Hercule.

Le fronton de monument avec de representation du Hercule.

Pl. I/2. Stela funerară descoperită în substrucțiile bisericii medievale din Caransebeș.

La stèle funéraire decouverte dans le substructions de l'église medievale de Caransebeș.

Pl. I/3. Fragment de stelă funerară descoperită în clădirea medievală de la Jupa.

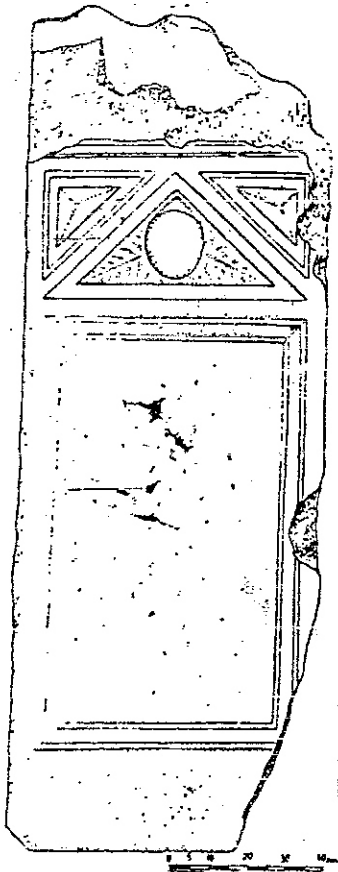
Fragment de stèle funéraire decouvert dans l'batiment medievale de Jupa.

NOUVEAUX MONUMENTS SCULPTUREAUX DE L'ENCENTE DE CARANSEBES

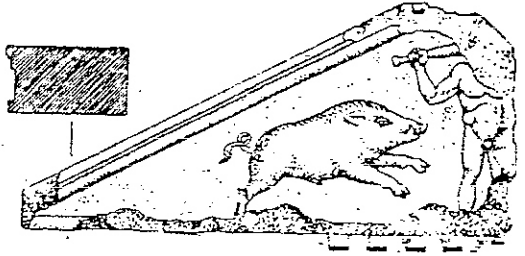
(Résumé)

Dans l'enceinte de la villa Caransebeş ont été découverts des monuments sculpturaux romains. Il s'agit de deux stèles funéraires fragmentaires et un fronton. Sur le fronton triangulaire on peut voir l'image d'Hercule aux prises avec le sanglier de la montagne d'Erimant. Ce travail d'Hercule est très rarement représenté sur les monuments. Quant au fronton, nous sommes d'accord qu'il provient d'un temple ou d'un *sacellum*. C'est pour la première fois qu'un temple ou un *sacellum* d'Hercule est attesté en Dacie par un élément d'architecture.

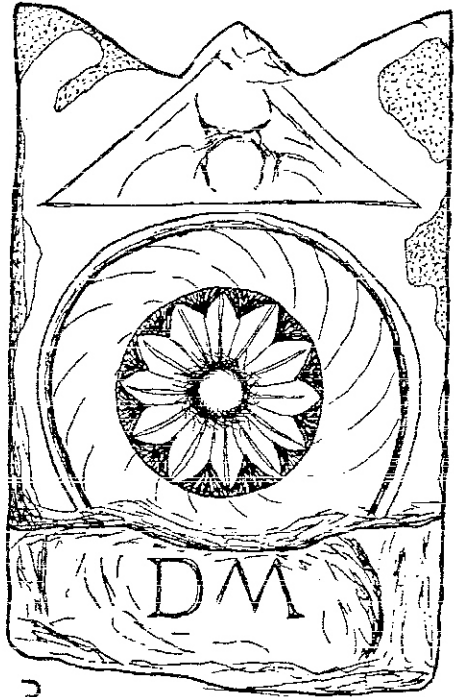
Les stèles funéraires sont fragmentaires et elles peuvent être incluses dans le groupe des stèles funéraires de grands dimensions. Elles sont aussi des stèles funéraires aniconiques.

2

1

3